

Марија Вукадиновић*

*Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране, Београд*

LIEU DE MÉMOIRE* ВОЈНЕ ПРОФЕСИЈЕ: БИТКА НА КОШАРАМА*

Сажетак

Овај рад истражује значај културе сећања за војну професију у Србији, са посебним освртом на Битку на Кошарама као *lieu de mémoire*. У фокусу је однос између колективног памћења, историјских наратива и идентитетских основа војне професије у савременом српском друштву, при чему се разматра њихова улога у контексту политичких и безбедносних трансформација. Полазећи од теоријских увида Пјера Норе (*Pierre Nora*) и савремених тумачења односа између историје и памћења, рад анализира улогу сећања као активног ресурса у очувању националног идентитета. Истраживање настоји да покаже да колективно сећање не представља само средство очувања историјског наслеђа, већ и активан ресурс у изградњи моралног и професионалног континуитета. Методолошки оквир истраживања заснива се на квалитативној анализи релевантних извора, укључујући академске радове и историјске документе као сведочанства о прошлости. Резултати истраживања указују на могућност да процес европских

* Имејл адреса: marija.vukadinovic@mod.gov.rs; ORCID: 0009-0008-3976-6384.

** Краћа верзија овог рада изложена је у виду усменог саопштења под истим називом на научном скупу националног значаја „Кошаре – 25 година после”, одржаном 03. децембра 2024. године у Београду, у организацији Центра за проучавање безбедности и Центра за Косово и Метохију при Институту за политичке студије. Овај чланак је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу” (ISI/DH/3/24-26), који финансира Министарство одбране Републике Србије, а реализује Институт за стратегијска истраживања Универзитета одбране.

интеграција индиректно утиче на видљивост одређених историјских наратива, те да улога појединачних хероја, попут учесника Битке на Кошарама, није довољно присутна у званичном дискурсу. Рад закључује да је институционализовање сећања на Битку на Кошарама од пресудног значаја не само за јачање националног идентитета, већ и за очување професионалних и етичких вредности које чине основу војне службе. Успостављањем овог сећања у званичном дискурсу и његовим укључивањем у образовне и институционалне иницијативе, војска одржава свој континуитет и показује своју важност као носилац вредности као што су дужност, пожртвованост и лојалност, који су неопходни за очување дисциплине и стручности. Институционализација овог сећања такође осигурава да значај хероја са Кошара буде адекватно препознат и пренет будућим генерацијама, што има дубок утицај на друштвену и међународну перцепцију војске.

Кључне речи: култура сећања, војна професија, војни идентитет, Војска Србије, дужност

УВОД

Косово и Метохија представљају простор од изузетне историјске и симболичке важности за формирање српског националног идентитета, при чему „Косовску битку треба посматрати као преломну тачку у развоју тог идентитета, јер, она означава историјски моменат у којем се формира свест о супремацији одбране идентитета над ’голим’ животом” (Stanar 2023, 134). Иако се потпуно сагледавање значаја ове територије за српски народ не може извршити у оквиру једног рада, јер би захтевало дубљу историјску, духовну и културну анализу, важно је напоменути да је ова област кроз векове представљала раскршће цивилизација, али и поприште сукоба различитих етничких и геополитичких интереса. Међутим, у циљу разумевања савремених процеса, посебно у контексту српско-албанских односа, потребно је дати кратак историјски осврт како би се обезбедило контекстуално разумевање предмета истраживања.

Почеци албанског досељавања на Косово и Метохију бележе се средином XVIII века, а интензивирање овог процеса током друге половине XIX века било је условљено прихватањем ислама и подршком Османског царства, што је, према Радославу Гађиновићу, довело до прогона српског становништва са тог подручја (Gađinović 2019, 328). Међутим, оснивање Призренске лиге 1878. године представљало је прекретницу у организовању албанског политичког деловања. Циљ Лиге био је формално очување територијалне целовитости Османског царства, али и афирмација идеје о албанској аутономији, при чему су насиље и притисци на Србе у покрајини постали учесталији (331). Услед великих геополитичких промена након Првог балканског рата, Лондонским мировним уговором из 1913. године међународно је призната независност Албаније, а Србији и Црној Гори наложено је повлачење из Скадра, чиме су постављене прве званичне границе између новоформиране албанске државе и суседних земаља (Nadoveza 2022).

Током Првог светског рата, Косово и Метохија постали су простор жестоких борби, у којима су страдали припадници свих народа који су на том подручју живели. Ипак, део албанског становништва отворено је сарађивао са окупационим снагама што је додатно погоршало српско-албанске односе у том периоду (Aritonović 2010, 332). Након пробоја Солунског фронта у октобру 1918. године, српске и француске трупе поново су успоставиле контролу над Косовом и Метохијом. Иако је по завршетку рата успостављена нова државна заједница, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, питање званичног разграничења са суседном Албанијом остало је отворено. Та нерешена граница постала је предмет интензивних дипломатских напора и утицаја великих сила, које су имале кључну улогу у обликовању међудржавних односа на овом простору Балкана (332).

Иако су албански политички и друштвени кругови у међуратном периоду деловали у условима ограничене политичке моћи, тежње ка успостављању контроле над простором Косова и Метохије нису јењавале. Ове тежње добиле су нови подстицај током Другог светског рата, када је формирана Друга призренска лига, организација која је поново промовисала концепт „Велике Албаније” и заговарала етнички хомогено „Косово”. Лига се отворено супротстављала Народноослободилачкој војсци Југославије, а њен председник Бедри Пејани (*Bedri Pejani*) упутио је 29. марта 1944.

године писмо Хајнриху Химлеру (*Heinrich Himmler*) са захтевом за формирање „оружане јединице од 120.000 до 150.000 Албанаца, који би се борили против српско-црногорских партизанских снага” (Petranović i Zečević 1985, 626). Ипак, Немачка није подржала овај план, а албанске оружане формације су биле потиснуте дејствима југословенских јединица.

Између завршетка Другог светског рата и краја XX века, односи између Срба и Албанаца на Косову и Метохији пролазили су кроз фазе релативне стабилности, али и изразитих тензија. Како наводи Игор Вукадиновић, „у периоду од 1968. до 1981. године посебну улогу у националистичкој индоктринацији албанске омладине имала је употреба школске литературе из Албаније” (Vukadinović 2020, 550). Уџбеници који су се користили у настави често су садржавали елементе непријатељски оријентисане према Југославији, на пример, у једном уџбенику географије наведено да је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца „отела једну покрајину од Бугарске и приграбила албанску територију” (550–551). Ови утицаји допринели су обнови албанских националних тежњи и додатно погоршали међуетничке односе на простору Косова и Метохије.

Након распада Југославије, идеја о етнички хомогеном Космету добија радикалнију форму, што је кулминирало оружаном сукобом 1999. године. Тада се Војска Савезне Републике Југославије нашла у директном сукобу не само са тзв. „Ослободилачком војском Косова” („ОВК”), већ и са најмоћнијим војним савезом на свету, НАТО алијансом. Војна интервенција НАТО-а, спроведена без сагласности Савета безбедности Уједињених нација и без формалне објаве рата, представљала је озбиљно нарушавање међународног права и оставила је дубоке последице по безбедност читавог региона (Mirović Janković 2024, 285).

Ови историјски догађаји указују на сложеност безбедносног питања Косова и Метохије, као и на дугорочне последице геополитичких процеса на овом простору. Управо због тога, стратешка оријентација Србије мора бити заснована на реалистичном сагледавању историјских искустава, очувању националних интереса и одговорном обликовању безбедносне политике у савременом међународном контексту. Због тога, војници Војске Југославије, а посебно хероји са Кошара, који су се храбро супротставили тако великој сили, не смеју бити заборављени. Стога се у овом раду, поред научне анализе, индиректно тежи

и афирмацији друштвеног значаја очувања сећања на хероје са Кошара, јер маргинализација њихове жртве може имати дубоке и дугорочне последице по војну професију, али и спремност грађана да државу бране, угрожавајући саме основе одговорности и посвећености које она подразумева.

КУЛТУРА СЕЋАЊА КАО ИНСТРУМЕНТ ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Фукујамина (*Fukuyama*) теза о „крају историје”, формулисана 1989. године, почивала је на уверењу да је либерална демократија коначни и универзално прихваћени модел политичког уређења. Међутим, током наредних деценија, глобални политички пејзаж је прошао кроз значајне промене, а догађаји попут ратова, финансијских криза и растуће политичке поларизације показали су да процеси који обликују светски поредак нису завршени, већ се и даље одвијају. Рат у Украјини није само показао да се савремени свет не може посматрати искључиво кроз призму глобализованог друштва потрошача, како је својевремено предвиђао Фукујама, већ је и поново истакао значај војне моћи као кључног фактора међународних односа. Насупрот претпоставци о доминацији универзалне културе засноване на економској међузависности, све јасније долази до изражаја значај националног идентитета као темељног елемента колективне свести. Стога се у овом раду посебна пажња посвећује Бици на Кошарама као *lieu de mémoire*, односно месту сећања у колективној свести, кроз призму перспективе војне професије у савременом геополитичком контексту. Анализа је усмерена на изучавање начина на који очување сећања на жртве и хероизам припадника војске у овој бици обликује национални идентитет и улоге коју оно има у процесу европских интеграција Србије.

Оружани сукоби представљају једну од најпостојанијих појава у међународним односима. Њихова учесталост и разорност нарочито су дошле до изражаја током двадесетог века, који је обележен серијом великих и сложених ратова. Поред губитака у људским животима и материјалним добрима, ратови често остављају дубоке трагове и на културно-историјском памћењу једног народа. На пример, током бомбардовања Београда 6. априла 1941. године, Народна библиотека Србије на Косанчићевом венцу претрпела је непроцењиву штету, услед чега је уништено 300.000 штампаних књига, укључујући

1.500 изузетно вредних средњовековних рукописа, као и велики број мапа, гравира и слика (Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda 2021). Овај акт није био само напад на материјалну имовину, већ и на саму духовну и културну баштину народа, јер је уништавање ових изворних докумената представљало озбиљан ударац за очување историјског и културног идентитета Србије (Jeremić 2022; Vraneš 1999).

Како је нагласио Драган Станар, „српска култура и идентитет су у великој мери, чак и натпросечно великој, обликовани феноменом рата, који је готово свеprisutan у историји српског народа” (Stanar 2021a, 363). Ова констатација показује да рат није само физички сукоб, већ и дубок процес који обликује историјску свест народа, што додатно наглашава важност очувања културне баштине као кључног елемента у формирању националног идентитета. Како би се спречило преобликовање догађаја који су обликовали национални идентитет, неопходно је активно радити на очувању и потврђивању сећања на страдања и хероје народа, јер ако историјски наративи подлежу политичким манипулацијама, може доћи до угрожавања самог процеса очувања војне и културне традиције (Stanar 2021b). Овакав приступ не угрожава само колективно памћење, већ и поткопава значај војне професије, која је кроз историју имала основну дужност одбране отаџбине и очувања националног достојанства (Stanar i Starčević 2024, 509). Очување успомене на жртве ратова представља не само етичку дужност, већ и важан инструмент у борби против манипулације историјом, што је посебно значајно у савременом безбедносном и геополитичком контексту. Култура сећања, као организовани облик памћења колективних искустава, игра кључну улогу у очувању националног идентитета и његовом преношењу кроз генерације (Stanar 2024, 55–56). Управо кроз артикулацију историјских наратива и вредности, она постаје саставни део стабилности друштва.

Као што вешто примећује Кристофер Каплонски (*Christopher Kaplonski*), историја није само академска расправа, већ је дубоко укореењена у политичке и друштвене контексте, где се користи као средство за обрачун са прошлошћу и обликовање будућности. Он тврди да дебата о историји у пост-социјалистичким земљама, као што су Монголија и бивши Совјетски Савез, није само расправа о тачности историјских записа, већ да има „дубоке политичке импликације и служи као инструмент за постизање

одређених политичких циљева” (Kaplonski 2004). Како тврди Јелена Јовановић, која упоређује чланке из београдске *Политике* и приштинске *Коха Диторе* (*Koha Ditore*), Битка на Кошарама из 1999. године представљана је у српским и косовским*¹ медијима на различите начине током последње две деценије². Ауторка такође примећује да се у листу *Koha Ditore* обележаваће ове битке појављује убрзо након рата, не само кроз медијску пажњу, већ и кроз посете породица и сабораца страдалих припадника „ОВК” месту борби (Jovanović 2022, 346–347). Насупрот томе, писање о хероизму на Кошарама у српским медијима јавља се с извесним закашњењем (342).

Овде треба имати на уму теорију Каплонског (као полазно гледиште), који у својим анализама истиче политичке и друштвене функције историје као алата за обликовање колективног идентитета и управљање прошлошћу, али у овом раду релевантнијим се показује приступ Пјера Норе (*Pierre Nora*). Наиме, његов концепт *места сећања* (*lieux de mémoire*³) полази од схватања да се симболичке тачке колективног памћења формирају тек када се одређени историјски догађаји временски и друштвено дистанцирају од свог непосредног контекста (Nora 1996, 25; Tai 2001, 906). Институционално препознавање и неговање културе сећања на Битку на Кошарама у Србији почиње тек у последњој деценији⁴, што указује да се сећање на овај догађај развијало и трансформисало током времена, у складу са теоријом Норе о местима сећања⁵. Прецизније, Нора истиче да се непосредно после неког догађаја формирају спонтана

¹ Косово и Метохија је аутономна покрајина у саставу Републике Србије (Резолуција Савета безбедности Уједињених нација 1244 од 10. јуна 1999. године).

² У овом раду није предмет анализе представљање ‘косовске’ интерпретације, будући да се основни фокус ставља на историјске чињенице, а не на политичке наративе који могу утицати на тумачење догађаја.

³ Између публикације првог тома *Lieux de mémoire* 1981. и трећег тома *Realms of Memory* 1998. прошло је скоро две деценије, што компликује процену утицаја његовог пројекта на истраживања ван Француске, посебно с обзиром на значајно проширење области, која сада обухвата не само Северну Америку и Европу, већ и нове приступе у Азији (Tai 2001, 906). Важно је разматрати *Realms of Memory* одвојено од француске верзије, имајући у виду разлике у терминима.

⁴ Истраживање Центра за примењену историју из 2021. године, „показује да су до 2011. године ратни догађаји на Кошарама били готово потпуно изостављени из јавног дискурса” (Stojić, Cvetković, i Savić 2020, 2).

⁵ У случају Битке на Кошарама, први званични напори да се ова битка постави као део колективног памћења започели су тек 2016. године, када је Влада Србије обележила ову битку, што је, према теорији Норе, прелазак на институционализовано сећање.

и често неорганизована сећања, а тек касније долази до њихове институционализације кроз образовање, медије и јавне комеморације (Petitier 1989, 103; Nora 1996, 6–7; Achille, Forsdick, and Moudileno 2020).

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА СЕЋАЊА НА КОШАРЕ

Памћење и историја данас представљају два различита, али повезана концепта: памћење је природни и флуидни процес који се стално развија, док историја делује као критичка анализа и реконструкција прошлости (Rose 2017, 1). Ова разлика све више добија на значају, јер истраживања у области *памћења* сада нарастају, разматрајући га као динамичан процес који укључује не само чување, већ и активно обликовање културних и друштвених наратива. Као што је већ истакнуто, колективно памћење обликује друштвену кохезију и вредности, док институционализована сећања постају симболи националног идентитета. Сећања на значајне историјске догађаје не настају одмах као институционализована „*места сећања*”; уместо тога, ова сећања прелазе од спонтаних и неорганизованих форми на друштвено признате и обележене симболичке тачке, што је процес који траје у времену и захтева активну подршку институција (Petitier 1989, 103–106).

Обележавање 19. годишњице Битке на Кошарама 2018. године, уз присуство представника државе и Војске Србије, представљало је један од првих корака ка јаснијем институционалном препознавању значаја ове битке. Иако се *место сећања* није формирало одмах, постепено укључивање битке у званичне обрасце памћења указује на процес у којем време игра важну улогу у претварању трауме у симбол националног идентитета (Stanar 2024)⁶. Ова табела представља хронолошки приказ начина и периода обележавања битке на Кошарама.

⁶ У овом раду Станар врло успешно дефинише појам трауме, као и низ сродних појмова који се односе на културу сећања, колективно памћење и војничку традицију, постављајући јасан теоријски оквир за даље разумевање ових појава.

Табела. Институционализација сећања на битку на Кошарама

Датум	Наслов/садржај	Извор
28. јун 2016.	„Венац Владе Србије на караули Кошаре”	VRС 2016
24. јануар 2017.	Новинарска награда „Иван Марковић” за 2016. за емисију „Да можда не” (РТС) са темом „Хероји битке за Кошаре на Косову и Метохији током 1998–1999. године”	MORS 2017
9. април 2017.	„Битка за Кошаре међу најсветлијим тренуцима наше војне историје”	VRС 2017a
14. јун 2017.	„Откривен споменик једном од хероја са Кошара”	VRС 2017b
14. јун 2018.	„Обележена 19-годишњица завршетка битке на Кошарама”	VRС 2018a
6. јул 2018.	„Снимање филма о борбама на граници са Албанијом”	VRС 2018b
9. април 2020.	„Одана почаст погинулим припадницима 125. моторизоване бригаде”	VRС 2020
14. јун 2021.	„Вучић и Кисић Тепавчевић положили венац на споменик јунацима са Кошара”	VRС 2021a
15. јун 2021.	„Комеморативна академија поводом годишњице битке на Кошарама”	VRС 2021b
17. јун 2022.	„Стефановић уручио Орден заслуга за одбрану и безбедност хероју са Кошара”	VRС 2022
28. јануар 2023.	„Србија никада неће заборавити хероје са Кошара”	VRС 2023a
13. фебруар 2023.	„Удружење ветерана ’Кошаре’ добило просторије у Новом Саду”	VRС 2023b
7. април 2023.	„Обележен дан почетка агресије на караулу ’Кошаре’”	VRС 2023c
28. април 2023.	„Вучевић положио венац на споменик Тибору Церни”	VRС 2023d
25. фебруар 2024.	„Чување сећања на пале борце са Кошара”	VRС 2024a
9. април 2024.	„У касарни ’Расина’ у Паруновцу одата почаст жртвама битке на Кошарама”	VRС 2024b
14. април 2024.	„Обележена годишњица погибије хероја са Кошара Предрага Леовца”	VRС 2024c

28. април 2024.	„Положен венац на споменик палом борцу са Кошара Тибору Церни”	VRS 2024d
14. јун 2024.	„Неговати сећање на жртву бораца палих на Кошарама”	VRS 2024e
29. јун 2024.	„Откривен споменик хероју са Кошара потпоручнику Предрагу Леовцу”	VRS 2024f

Извор: Портал Владе Републике Србије (www.srbija.gov.rs).

Све ове активности потврђују важност наставка овог процеса, јер *колективно памћење* мора бити стално обновљено и подржано од стране институција и друштва, како би се очувала историја и идентитет народа. У оквиру Норове теорије, *места сећања* не морају бити само физички простори, већ представљају сложене спојеве *материјалног, симболичког и функционалног* значења. Наиме, места сећања представљају сложене ентитете који спајају физички простор с његовим симболичким и функционалним значењем, стварајући тако друштвени и културни контекст у којем се колективно сећање обликује и преноси (Nora 1996, x–xii).

Када је реч о јунацима погинулим на Кошарама, овај концепт се може додатно проширити увођењем духовне и моралне димензије. Конкретно, духовна димензија се може огледати у колективном доживљају жртве као дела „свете дужности”, где се патња и херојство повезују са националним вредностима. С друге стране, морална димензија подсећа на оно што се назива „меморијском етиком” – одговорношћу према прошлости која обликује моралне ставове у садашњости (Olick 2003, 15). Оваквом допуном концепта *места сећања*, страдање и пожртвованост припадника војске постају не само историјска чињеница, већ и средство етичког усмеравања, кроз које се преносе поруке о части, одбрани заједнице и дужности. Пројекат који је формулисао Пјер Нора у *La Nouvelle Histoire* позива нас да, међутим, тражимо изван ових меморијала (топографских, симболичких, монументалних, функционалних) „праве места сећања”: државе, социјалне и политичке средине, заједнице историјских искустава или генерација (Petitier 1989, 106).

Иако физичка, симболичка или функционална обележја заузимају видно место у јавном простору, „права места сећања” представљају дубље структуре као што су државне институције, друштвени и политички оквири, те генерацијске и историјске заједнице, јер управо оне конституишу окосницу колективног идентитета (106). Као што и табела указује, обележавање Битке на

Кошарама и њено све видљивије институционализовање унутар Владе Србије и шире јавности, представља процес креирања једног *места сећања*. Ово „место”, иако засновано на конкретном историјском догађају, временом добија симболичко значење које превазилази непосредне учеснике, постаје тачка колективне идентификације, носилац вредности и средство преноса историјског искуства будућим генерацијама. Међутим, важно је истаћи да се сећање на хероје са Кошара не обликује само кроз споменике и обележавања, већ и кроз објаве, уметничке изразе, медијске наративе и образовне садржаје који истичу значај битке, при чему филм⁷, литература и други облици уметности такође играју кључну улогу у преносу овог сећања.

Како истиче Ма (2025, 28) историјски догађаји, представљени у културним медијима као што су историјске драме, могу бити употребљени и на начин који селективно интерпретира прошлост, чиме се може угрозити објективност историјског памћења и изграђени културни идентитет. Он истиче да просторна дисперзија у контексту историјских драма игра више улога: „она није само позадина у којој се одвијају приче, већ значајан фактор који обликује судбине ликова и утиче на индивидуално памћење, истовремено обнављајући колективно памћење на различите начине”. Када је реч о палим борцима са Кошара, овај догађај не пружа простор за манипулацију и важно је да се не дозволи да се овај догађај заборави или изостави из колективног памћења. Прецизније, историјска чињеница је недвосмислена: 108 припадника Војске Југославије животе су положили бранећи ову стратешки значајну позицију, и то остаје неприкосновено⁸. Оно што Битку на Кошарама чини *местом сећања* у Нореовом смислу јесте *воља за сећањем* – свестан напор да се одређени догађај сачува у колективном памћењу кроз институционалне и културне облике (Nora 1996, 14). Без те воље,

⁷ Документарни и уметнички филмови играју значајну улогу у очувању историјског сећања и културног идентитета, преносећи вредности, емоције и наративе који обликују друштвено разумевање прошлости (Plantinga 2018). Видети документарни филм *Ратне приче са Кошара*, реализован 2019. године у продукцији Радио-телевизије Србије и Министарства одбране (Војно филмског центра Застава филм). Реализација уметничког филма *Хероји са Кошара* имала је потенцијал да значајно допринесе очувању и афирмацији националног сећања, те је требало да буде подржана као важан корак у том правцу.

⁸ Према Министарству одбране Републике Србије, „Битка на Кошарама и Паштрику је најхрабрије и најлепше лице наше војске“ (MORS 2018).

обележавање би изгубило своју дубљу друштвену функцију и постало би само један од многих рутинских чинова сећања. Из перспективе војне професије, очување историјског наслеђа није само симболичан поступак, већ кључан елемент за одржавање историјског континуитета, војних вредности и националног идентитета, посебно у контексту актуелних европских интеграција.

ПРОФЕСИОНАЛНО ПАМЋЕЊЕ И НАРАТИВИ ВОЈНОГ ПОЗИВА

Као што Самјуел Хантингтон (*Samuel Huntington*) истиче у свом значајном делу *Војник и држава: теорија и политика цивилно-војних односа* (*The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, 1957), историја је циклична, са наизменичним фазама рата и мира, као и офанзивним и дефанзивним стратегијама (Huntington 1957, 64). Ови циклуси, по Хантингтону, повезани су с људском природом, која остаје константна кроз време, што објашњава настанак и пропадање цивилизација. Ова теоријска перспектива, ако се примени на контекст Србије, пружа корисну полазну тачку за разматрање како војна професија игра кључну улогу у процесу европских интеграција. Ако се историја заиста одвија у циклусима, онда прилагођавање европским стандардима и очување националних вредности не морају бити у супротности, већ представљају динамичан процес у којем војска и њена традиција остају важан део идентитетског континуитета Србије, упркос глобалним променама и модернизацији.

Србија делује у сложеном геополитичком окружењу које захтева пажљиво обликовање њене војне и безбедносне политике, те одлука о војној неутралности није изолована позиција, већ стратешко опредељење које чини важан сегмент спољнополитичке оријентације земље (Stojanović 2020, 213). Војска Србије је уложила континуиране и стратешки усмерене напоре у правцу усклађивања са европским безбедносним и одбрамбеним стандардима, што је у складу са процесом европских интеграција. Процес професионализације Војске Србије – који обухвата развој стручних капацитета, унапређење обуке и јачање институционалне одговорности – представља темељ за приближавање савременим стандардима Европске уније у области безбедности и одбране (Beriša 2022). Истовремено, тежња ка транспарентности у раду војних структура, као и активно

учешће у мултинационалним мировним и хуманитарним мисијама, доприносе изградњи поверења и афирмацији Србије као поузданог и конструктивног партнера на међународној сцени (Vukadinović i Milenković 2024). Кроз своје стратешке напоре и међународну сарадњу, Србија је успела да позиционира војну професију као интегрални елемент своје спољне и безбедносне политике.

Унапређење професионалних стандарда, уз паралелно осигурање деполитизације војске, представљају кључне предуслове за изградњу модерне, демократски контролисане и функционалне одбрамбене институције (Milenković 2019, 66). Како Милош Миленковић тврди, „официрски позив (је) најефикаснији онда када се највише приближи професионалном идеалу – заснованом на стручности, одговорности и унутрашњој кохезији” (66). Тај идеал подразумева и нужну дистанцу од дневнополитичких утицаја, јер „деполитизација војске је услов без кога демократија не може да постоји” (Starčević 2011, 254, цитирано у: Milenković 2019, 66). У процесу приближавања Европској унији, професионализација и даље унапређење независности војне професије у Србији представљају не само интерне реформске приоритете, већ и одговор на општа очекивања савремених безбедносних политика које се заснивају на принципима демократске цивилне контроле и вредностима које су стандард у земљама чланицама Уније. Ови напори који се односе на изградњу кредибилног партнера у процесу европских интеграција, јасно се огледају у конкретним активностима Министарства одбране Републике Србије.

Прецизније, ступањем на снагу Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП) 2013. године, Србија је институционално започела процес интеграција, укључујући и сектор одбране, чиме је Министарству одбране омогућено учешће у подборима. Са циљем унапређења сарадње, Србија је потписала Споразум о безбедносним процедурама за размену тајних података са ЕУ 2012. године, као и Споразум о учешћу у ЕУ мисијама управљања кризама, чиме је омогућено активно учешће Војске Србије у међународним операцијама. Србија је такође постала члан борбене групе EU HELBROC, чиме је демонстрирала своју спремност да се оперативно интегрише у безбедносне структуре ЕУ, чиме је јачање међународне безбедности и позиционирање Србије као партнера у глобалним безбедносним напорима постало саставни део њене војне стратегије. Може се закључити да војна професија у Србији, кроз све ове кораке,

јасно показује своју способност да одговори на савремена очекивања безбедносних политика које су у складу са праксама Европске уније.

Однос између европских интеграција Србије и Битке на Кошарама није на први поглед очигледан, али постоји дубља веза која се тиче начина на који државе обликују своју културу сећања, национални идентитет и професионалне вредности у оквиру нових безбедносних и политичких оквира, попут процеса приближавања Европској унији. Као што се у овом раду истиче, јунаци са Кошара дуго нису били присутни у јавном и институционалном дискурсу – све до приближно 2016. године, што представља скоро две деценије након самог догађаја. Ова временска дистанца покреће питање да ли постоји одређена веза између постепене афирмације тог сећања и процеса европских интеграција, започетог већ 2003. године потписивањем Споразума о приступању Европској унији? Иако се у оквиру овог рада не може научно доказати постојање узрочно-последичне везе између ова два процеса, постављање овог питања отвара простор за даља истраживања у домену студија сећања, одбрамбене политике и европских интеграција. Приметно је да је након 2000. године, било потребно одређено време да се успостави еквилибријум између процеса европске интеграције и националног освећења. Прецизније, наратив петооктобарске демократизације био је дубоко укореван у принципима мондијализма и европеизма, што је, на неки начин, подразумевало маргинализацију националних сентимената, који су неретко погрешно тумачени као токсични. У том периоду, акценат је стављен на интеграцију Србије у европске структуре, док су национални симболи, историјски наративи и патриотски осећаји били потиснути у други план.

Међутим, како је време пролазило, постало је јасно да је за одржавање националног идентитета, али и за изградњу стабилне спољне политике, неопходно да држава поново ојача своју унутрашњу кохезију и проналази свој глас на међународној сцени. То је укључивало и потребу да се поново отвори простор за славу и поштовање оних који су дали живот за отаџбину, охрабрујући друштво да се сети својих хероја и да им се одаје признање на достојанствен начин. Овај процес, иако изазован, био је неизбежан како би се постигла равнотежа између националног освећења и европске будућности. Данас, с обзиром на новонасталу ситуацију и промене у друштвеном и политичком окружењу, можемо приметити да је Србија успела да нађе прави тон – онај који омогућава балансирање та два аспекта,

не занемарујући ни сопствену историју, ни тежње за будућношћу унутар Европске уније.

ЗАКЉУЧАК

Процес евроинтеграције Републике Србије поставља значајна питања која се тичу односа између националног идентитета, историјског наслеђа и савремених политичких и безбедносних изазова. Сећање на хероје са Кошара не само да симболизује војничку жртву и одбрану, већ постаје и предмет контроверзи у контексту усаглашавања националних политика са европским стандардима. Овај процес захтева пажљиво балансирање између очувања историјског наслеђа и потребе за прилагођавањем европским вредностима. Србија се налази у фази динамичних процеса адаптације на савремене безбедносне изазове, настојећи да усклади своје одбрамбене капацитете са међународним стандардима, али истовремено задржава дубоко укоревљене националне приоритете који укључују чување територијалне целовитости. Стога, значај сећања на хероје са Кошара постаје део ширег контекста евроинтеграционог процеса, где се поставља питање како национални наративи могу да се усагласе са европским принципима.

Генерал-потпуковник Горан Радовановић наглашава да памћење на војну жртву не треба да буде само одраз прошлости, већ и основа за изградњу будућних генерација које ће се ослањати на принципе одговорности и одбране (Radovanović 2019, 13). У овом смислу, сећања на хероје не само да обогаћују друштвену свест, већ се и постављају као основа за изградњу стабилније и одговорније одбрамбене политике. Укључивање догађаја од националног значаја, попут Битке на Кошарама, не би било важно само за очување историјске истине, већ и за афирмацију вредности пожртвованости, части и служења отаџбини, што представља темељни аспект војне професије. Овакав приступ би допринео изградњи стабилног и кредибилног одбрамбеног сектора у складу са демократским принципима и вредностима које чине основу европских интеграција. Уколико се култура сећања не препозна и не институционализује у оквиру образовних, обука и комуникационих компоненти система одбране, постоји ризик од слабења мотивације за војни позив, као и ерозије колективног идентитета који је кључан за одрживост одбране у дугом року.

Очување сећања на историјске догађаје као што је Битка на Кошарама није само питање неговања националног идентитета, већ и кључни аспект очувања професионалног достојанства војника. Потискивање оваквих сећања може довести до губитка осећаја повезаности са традицијом и вредностима које представљају темељ војне професије. Лојалност, пожртвованост и храброст нису само историјске категорије, већ живе вредности које треба да остану део савремене војне етике. У времену када се војна професија суочава са новим политичким и безбедносним изазовима, обавеза очувања сећања постаје још важнија.

Као један од симбола храбрости и оданости, који представљају узор у обликовању идентитета војне професије, треба истаћи значајан историјски моменат: на свечаности у Француској, Милунка Савић, српска хероина Првог светског рата, добила је наклон француског премијера као признање за своје изузетно јунаштво. Том приликом, након што је поменуто њено јунаштво, а француски премијер јој у знак поштовања одао наклон, „... на наклон Милунке и премијера ту тапшање пређе у еуфорично, громогласно, срдечно тапшање уз по коју сузу неколико присутних Француза и сузе свих Срба...Први су плакали од среће, други од туге. Први су плакали јер нису знали. Други су плакали јер су знали” (Вогојевић 2017, 157). Знање и незнање у том тренутку нису били само чињенично стање, преточили су се у сузе различитог значења. Једне, покренуте изненађеним дивљењем, друге, рођене из дубоко укореење туге и свести о жртви. Управо та разлика показује колико је важно неговати културу сећања, не само да бисмо чували прошлост, већ да бисмо кроз њу боље разумели и обликовали садашњост и будућност војне професије.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Achille, Etienne, Charles Forsdick, and Lydie Moudileno, eds. 2020. *Postcolonial Realms of Memory: Sites and Symbols in Modern France*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Aritonović, Ivana. 2010. „Neki uzroci i posledice društvenih sukoba na Kosovu i Metohiji”. *Baština* 28: 323–345.
- Beriša, Hatidža. 2022. „Mesto i uloga Vojske Srbije u Zajedničkoj bezbednosnoj i odbrambenoj politici Evropske unije”. *Evropsko zakonodavstvo* 21 (77–78): 365–388. DOI: 10.18485/iipe_ez.2022.21.77_78.22.

- Bogojević, Milan. 2017. *Milunka Savić: ordenje i ožiljci*. Kraljevo: Glas Srbije.
- Gaćinović, Radoslav. 2019. „Prva Prizrenska liga kao putokaz političkog nasilja nad Srbima u staroj Srbiji”. *Vojno delo* 71 (3): 326–341. DOI: 10.5937/vojdelo1903326g.
- Huntington, Samuel P. 1957. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- Jeremić, Gordana. 2022. „Maja Đorđević, Gordana Karović, Singidunum u temeljima Narodne biblioteke na Kosančićevom vencu. Studije i monografije 21, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Beograd 2021”. *Saopštenja* 54: 255–257.
- Jovanović, Jelena. 2022. “A Battle for Remembrance? Narrating the Battle of Košare/Koshare in Belgrade- and Pristina-Based Media”. *Comparative Southeast European Studies* 70 (2): 337–357. DOI: 10.1515/soeu-2022-0018.
- Kaplonski, Christopher. 2004. *Truth, History and Politics in Mongolia: The Memory of Heroes*. London-New York: Routledge.
- Ma, Ying. 2025. “Chinese Period Dramas as ‘Lieux de Mémoire’: Unpacking Dispersion, Ritual, and Narrative in Chinese Society”. *Journal of Modern Social Sciences* 2 (1): 20–30. DOI: 10.71113/jmss.v2i1.124.
- Milenković, Miloš. 2019. „Prilog određenju političkih činilaca strateške kulture”. *Vojno delo* 71 (8): 52–72. DOI: 10.5937/vojdelo1908052m.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS]. 2017. <https://www.mod.gov.rs/cir/10544/svecanost-povodom-dana-medija-centra-odbrana-10544>.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS]. 2018. <https://www.mod.gov.rs/cir/12094/bitka-na-kosarama-i-pastriku-je-najhrabrije-i-najlepse-lice-nase-vojske-12094>.
- Mirović Janković, Aleksandra. 2024. „Kada granica postane krvava... – Dimčevski, Dragutin: Krvava granica, SUBNOR, Vranje, 2022”. *Politička revija* 82 (4): 281–286. DOI: 10.5937/pr82-55464.
- Nadoveza, Branko I. 2022. „Misterija Londonskog ugovora iz 1915. godine”. *Baština* 56: 171–179. DOI: 10.5937/bastina32-33457.
- Pierre Nora, ed. 1996. *Realms of Memory: Rethinking the French Past (Vol. I: Conflicts and Divisions)*. New York: Columbia University Press.

- Olick, Jeffrey K. ed. 2003. *States of Memory: Continuities, Conflicts, and Transformations in National Retrospection*. Durham: Duke University Press.
- Petitier, Paule. 1989. "Les Lieux de mémoire, sous la direction de P. Nora". *Romantisme* 19 (63): 103–110.
- Petranović, Branko, i Momčilo Zečević. 1985. *Jugoslavija 1918/1984: Zbirka dokumenata*. Beograd: Rad.
- Plantinga, Carl. 2018. *Screen Stories: Emotion and the Ethics of Engagement*. New York, NY: Oxford University Press.
- Radovanović, Goran. 2019. „Uvodna reč”. U *Odbrana od NATO agresije: dvadeset godina posle: Zbornik radova*, ur. Jovanka Šaranović i Snežana Đokić, 7–9. Beograd: Medija centar „Odbrana”; Univerzitet odbrane.
- Rose, Tom. 2017. "Pierre Nora, Memory, and the Myth of Elizabeth I". *Midlands Historical Review*. <https://www.midlandshistoricalreview.com/pierre-nora-memory-and-the-myth-of-elizabeth-i-2>.
- Stanar, Dragan. 2021a. „Teorija pravednog rata u Njegoševim delima”. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 72 (179, 3): 361–375. DOI: 10.2298/ZMSDN2179361S.
- Stanar, Dragan. 2021b. „Značaj očuvanja nacionalnog identiteta za toleranciju i mir”. U *Nacionalni identitet i tolerancija*, ur. Violeta Talović, 37–70. Beograd: Centar za strateške prognoze.
- Stanar, Dragan. 2023. „Kosovski zavet – odbrana identiteta kao funkcija vojske”. U *Kosovo i Metohija kroz činjenice, tumačenja i simbole*, ur. Dragan Tančić, Milena Vidosavljević, i Marina Mijatović, 125–139. Priština-Leposavić: Institut za srpsku kulturu.
- Stanar, Dragan. 2024. „Kultura sećanja i vojnička tradicija”. *Srpska politička misao* 87 (5): 53–68. DOI: 10.5937/spm87-52235.
- Stanar, Dragan, and Srđan Starčević. 2024. „Vojna obaveza kao deo srpskog etosa”. *Sociološki pregled* 58 (2): 505–525. DOI: 10.5937/socpreg58-49221.
- Stojanović, Stanislav. 2020. „Savremena strateška kultura i neutralnost”. *Vojno delo* 72 (4): 210–233. DOI: 10.5937/vojdelo2004210s.
- Stojčić, Marijana, Emilija Cvetković, and Aleksandar Savić. 2020. „Bitka za Košare kao mesto sećanja: Medijska reprezentacija borbi na

- Košarama 1999. godine”. Beograd: Centar za primenjenu istoriju. <https://www.cpi.rs/projekat/7/BEOGRAD>.
- Tai, Hue-Tam Ho. 2001. “Remembered Realms: Pierre Nora and French National Memory”. *The American Historical Review* 106 (3): 906–922. DOI: 10.2307/2692331.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2016. „Venac Vlade Srbije na karauli Košare”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/268341/venac-vlade-srbije-na-karauli-kosare.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2017a. „Bitka za Košare među najsvetlijim trenucima naše vojne istorije”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/290345/bitka-za-kosare-medju-najsvetlijim-trenucima-nase-vojne-istorije.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2017b. „Otkriven spomenik jednom od heroja sa Košara”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/295154/otkriven-spomenik-jednom-od-heroja-sa-kosara.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2018a. „Obeležena 19-godišnjica završetka bitke na Košarama”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/324406/obelezena-19-godisnjica-zavrsetka-bitke-na-kosarama.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2018b. „Snimanje filma o borbama na granici sa Albanijom”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/326259/snimanje-filma-o-borbama-na-granici-sa-albanijom.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2020. „Odata počast poginulim pripadnicima 125. motorizovane brigade”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/458204/odata-pocast-poginulim-pripadnicima-125-motorizovane-brigade.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2021a. „Vučić i Kisić Tepavčević položili venac na Spomenik junacima sa Košara”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/553170/vucic-i-kisic-tepavcevic-polozili-venac-na-spomenik-junacima-sa-kosara.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2021b. „Komemorativna akademija povodom godišnjice bitke na Košarama”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/553434/komemorativna-akademija-povodom-godisnjice-bitke-na-kosarama.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2022. „Stefanović uručio Orden zasluga za odbranu i bezbednost heroju sa Košara”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/635836/stefanovic-urucio-orden-zasluga-za-odbranu-i-bezbednost-heroju-sa-kosara.php>.

- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2023a. „Srbija nikada neće zaboraviti heroje sa Košara”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/680727/srbija-nikada-nece-zaboraviti-heroje-sa-kosara.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2023b. „Udruženje veterana 'Košare' dobilo prostorije u Novom Sadu”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/684126/udruzenje-veterana-kosare-dobilo-prostorije-u-novom-sadu.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2023c. „Obeležen dan početka agresije na karaulu 'Košare'”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/697071/obeleden-dan-pocetka-agresije-na-karaulu-kosare.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2023d. „Vučević položio venac na spomenik Tiboru Cerni”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/702294/vucevic-položio-venac-na-spomenik-tiboru-cerni.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2024a. „Čuvanje sećanja na pale borce sa Košara”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/766713/cuvanje-secanja-na-pale-borce-sa-kosara.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2024b. „U kasarni 'Rasina' u Parunovcu odata počast žrtvama bitke na Košarama”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/776029/u-kasarni-rasina-u-parunovcu-odata-pocast-zrtvama-bitke-na-kosarama.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2024c. „Obeležena godišnjica pogibije heroja sa Košara Predraga Leovca”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/777106/obelezena-godisnjica-pogibije-heroja-sa-kosara-predraga-leovca.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2024d. „Položen venac na spomenik palom borcu sa Košara Tiboru Cerni”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/779701/polozen-venac-na-spomenik-palom-borcu-sa-kosara-tiboru-cerni.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2024e. „Negovati sećanje na žrtvu boraca palih na Košarama”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/791686/negovati-secanje-na-zrtvu-boraca-palih-na-kosarama.php>.
- Vlada Republike Srbije [VRS]. 2024f. „Otkriven spomenik heroju sa Košara potporučniku Predragu Leovcu”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/795940/otkriven-spomenik-heroju-sa-kosara-potporucniku-predragu-leovcu.php>.
- Vraneš, Aleksandra. 1999. „Narodna biblioteka Srbije u ratnim godinama (1941-1944)”. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 1 (1): 9–28.

- Vukadinović, Igor Đ. 2020. *Autonomija Kosova i Metohije u Srbiji (1945–1969)*. Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/17793/Disertacija.pdf>.
- Vukadinović, Marija, i Miloš Milenković. 2024. „Vojna profesija u Srbiji kroz prizmu međunarodne vojne saradnje u savremenom geopolitičkom kontekstu”. U *Međunarodne integracije kao instrument geopolitike*, ur. Zoran Milošević i Dajana Lazarević, 105–126. Beograd: Institut za političke studije. DOI: 10.18485/ips_integr_geopol.2024.ch9.
- Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda. 2021. „Osamdeset godina od rušenja Narodne biblioteke”. <https://beogradskonasledje.rs/aktuelnosti/osamdeset-godina-od-rusenja-narodne-biblioteke-2>.

Marija Vukadinović*

Strategic Research Institute, University of Defence, Belgrade

THE BATTLE OF KOŠARE AS A *LIEU DE MÉMOIRE* OF THE MILITARY PROFESSION**

Resume

This paper examines the importance of the culture of remembrance for the military profession in Serbia, with a particular focus on the Battle of Košare as a *lieu de mémoire*. It explores the relationship between collective memory, historical narratives, and the identity foundations of the military profession within contemporary Serbian society, especially in light of ongoing political and security transformations. Drawing on the theoretical framework of Pierre Nora and existing interpretations of the interplay between history and memory, the paper analyzes memory as an active resource for preserving national identity. The research argues that collective memory is not merely a tool for safeguarding historical heritage but also a vital element in shaping moral and professional continuity. The methodological approach is grounded in qualitative analysis of relevant sources, including academic literature and historical documents that serve as testimonies of the past. The findings suggest that the process of European integration may indirectly affect the visibility of certain historical narratives, with the role of individual heroes, such as those who fought in the Battle of Košare, remaining underrepresented in official narratives and public discourse. The paper concludes that institutionalizing the memory of the Battle of Košare is essential not only for reinforcing

* E-mail address: marija.vukadinovic@mod.gov.rs; ORCID: 0009-0008-3976-6384.

** A shorter version of this paper was presented in the form of a conference presentation under the same title at the national scientific conference “Košare - 25 years later”, held on December 3, 2024 in Belgrade, organized by the Center for Security Studies and the Center for Kosovo and Metohija at the Institute for Political Studies. This article is created within the scientific research project “Military Profession in Serbia in the Contemporary Security Environment” (ISI/DH/3/24-26), financed by the Ministry of Defence of the Republic of Serbia, and implemented by the Strategic Research Institute of University of Defence.

national identity but also for upholding the professional and ethical values that underpin military service. By embedding this memory in official discourse and incorporating it into educational and institutional initiatives, the military reinforces its continuity and affirms its role as a custodian of values such as duty, sacrifice, and loyalty-qualities that are crucial for sustaining discipline and professional integrity. Institutionalizing this memory also helps ensure that the significance of the Battle of Košare is properly recognized and passed on to future generations. This, in turn, shapes both public understanding and the international perception of the Serbian military.

Keywords: culture of remembrance, military profession, military identity, Serbian Army, duty

* Овај рад је примљен 1. маја 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. маја 2025. године.